

VAD SKER I NORSK KULTURDEBATT?

Av magister LARS ROAR LANGSLET

Lars Roar Langslet är trots sin ungdom (f. 1936) en av Norges främsta idépolitiker. Förnyelsen av den norska konservatismen är i icke ringa utsträckning hans förtjänst. Han har skrivit "Arv och utsyn", det kanske främsta bidraget till konservativ idépolitik i Norden under 1960-talet. Han har också skrivit "Karl Marx og menneskets 'fremmedgjørelse'" samt utgivit "Konservatismen — fra Hume til idag". Langslet är medlem av Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur samt suppleant i Norsk Kulturråd. I denna artikel redogör Langslet för vad som händer i den norska kulturdebatten i dag.

När man skall försöka förstå de spänningar som gör sig gällande i den norska kulturdebatten, kan det vara nyttigt att ta ett par grundläggande fakta som utgångspunkt.

För det första är det ett nästan oöverstigligt psykologiskt avstånd

mellan de till antalet mycket begränsade urbana och akademiska miljöer, som rymmer de allra flesta aktiva kulturdebattörerna, och det "inre Norge", där bondesamhällets ideal lever vidare sida vid sida med en starkt pietistiskt präglad religiositet. Den aktiva kulturdebatten pågår i stort sett där det skapande kulturlivet finns — i huvudstaden och i någon utsträckning också i ett fåtal andra större städer. Deltagarna i kulturdebatter är öppna för kulturella strömningar i andra länder — men fåtalet bland dem känner sig besläktat med det "inre Norges" kulturella traditioner. När deras tankar över huvud taget fram till de miljöer som står främmande utanför? Det kan betvivlas, även om radio och i synnerhet televisionen kraftigt bidrar till att sprida huvudstadens (och den stora världens) kulturella ideal och intressen till miljöer, som förr var helt stängda för dem. Den allmänna reaktionen på t ex TV-teaterns föreställningar av "absurd dramatik" tyder på att det psykologiska avståndet alltjämt är mycket stort. I gengäld har just dessa moderna massmedia bidragit till att det lilla

som fanns av kulturell skaparkraft inom landet blivit ytterligare försvagat. Den pietistiska religiositet som utgör grunden i det "inre Norge" är dessutom alltjämt utpräglat fientligt stämd mot det syndiga kulturlivet — och uppvisar själv inte någon kulturellt skapande förmåga. Den lever på isolering — och har liten inre försvarskraft att värja sig med efter hand som de sociala och geografiska förutsättningarna för isoleringen försvinner. Den enda påtagliga släktskapen mellan det skapande kulturlivet i huvudstadskretsarna och den pietistiska kulturfientligheten är en utpräglat moralistisk tendens.

Ingen ortodoxi

För det andra — ett mer positivt drag i bilden — är norskt kulturliv utpräglat pluralistiskt. Det domineras inte av någon "frisinnad ortodoxi" med auktoritativa strävanden gentemot annorlunda tänkande. Vi har både utpräglat vänsterorienterade och högerorienterade intellektuella över hela spektrum från kommunisterna till vår ensamma varg Alf Larsen på den yttersta högerflygeln. Olika radikala grupper, både med socialistisk och liberal hemort, spelar en stor roll. Men den "andra fronten", som bygger på en humanistisk eller religiös grund, är inte på något sätt svag. Speciella grupper, som antroposofier och katoliker, har präglat norsk kulturdebatt under många år. Också bland

statskyrkans vapendragare finns det framträdande intellektuella, som ofta låter höra av sig i debatten. Man bör också nämna att det filosofiska klimatet i Norge troligtvis är långt mer öppet och differentierat än i våra grannländer. Den analytiska filosofin är starkt representerad med professorerna Arne Naess och Knut-Erik Tranøy som centralgestalter; men vi har också begåvade förespråkare för existentialismen, fenomenologin, nyplatonismen, nymarxismen och nythomismen.

Kulturdebatt i pressen

Miljön är alltså brokig även om antalet debattörer är begränsat.

Särskilt två tidningar gör sig gällande som forum för kulturdebatten i pressen: Dagbladet och Morgenbladet, den förstnämnda lika radikal (i voltairiansk stil) som den senare är konservativ. Av de två är nog Morgonbladet den mest toleranta när det gäller att släppa fram motståndare. Men hur Dagbladets anhängare skall avgränsas är i sig så oklart att tidningen redan av den anledningen måste inrymma en ovanligt brokig samling meningsriktningar. Morgonbladet för fram en kulturell konservatism som stundom tar sig mycket kraftiga uttryck; enskilda långtgående aktivister har tidvis satt starkare färg på tidningens kultursida (vilken redigeras talangfullt av Erik Egeland) än vad som varit nyttigt för tidningens anseende. Dagbladet

har en utpräglad nyradikal (men på det hela taget anti-socialistisk) linje med anti-klerikalism, avantgardism och entusiasm för sexuell frigjordhet som karaktäristiska drag. De andra stora Oslo-tidningarna spelar en rätt så obetydlig roll för kulturdebatten. Aftenposten publicerar föga av sådana artiklar och har heller inte redaktionellt någon markant profil på detta område. Arbeiderbladets nya debattsida rymmer en del kulturmaterial, men tidningens traditionella motvilja mot debatt har säkert verkat hämmande på försöken att göra den levande.

Vad är det då som diskuteras i norsk kulturdebatt i dagarna?

Det skulle bli en brokig samling ämnen om man räknade upp det som orsakat debatt under de senaste månaderna och veckorna. Politiskt tendentiösa målningar, modern norsk lyrik, statsstödet till norsk skönlitteratur, teaterkrisen, universitetsutbyggnaden... Verkligt stora fejder, med massor av upprörda tidningsinlägg, har vi emellertid inte upplevt på länge.

Den ständiga religionsdebatten

Religionsdebatten blossar upp med jämna mellanrum — alltid av nya anledningar. I synnerhet har dr Philip Houms bok "Mannen från Nasaret och den norska kyrkan" väckt uppmärksamhet. Den är ett angrepp på statskyrkan, för att denna inte har lagt om sin förkunnelse och lära i enlighet med

den moderna bibelkritiska forskningen. Houm visar särskilt på Danmark som ett mönsterland när det gäller att göra förkunnelsen ajour. Han riktar starka angrepp mot den pietistiska kristenheten i Norge med dess främsta bålverk i den mäktiga "Indremisjonen" och andra lekmanorganisationer. Men även om innehållet i hans egen religiösa åskådning är rätt oklar, framgår det tydligt att han känner sig själv engagerad utifrån kristna grunder — och önskar att bana väg för ett sannare förhållande till kristendomen. Teologer med förankring i de kulturöppna kretsarna kring universitetets teologiska fakultet har mött hans angrepp med erkännande, om än med åtskillig kritik på köpet — medan försvararna av den traditionella pietistiska kristendomsformen har varit helt avvisande.

Det har sagts att norsk kulturdebatt har två huvudämnen: ortografi och pornografi. Den eviga språkstriden har medfört häftiga strider under hela efterkrigstiden — och Mykleaffären väcker genast minnen om hur det andra huvudämnet kan sätta sinnena i brand.

Spåkfredskommitté

Vad språkstriden anbelangar, så pågår den alltjämt — men i något mildare former än förr. Grundvalen är det initiativ som togs för två år sedan i och med att den s k "språkfredskommittén" tillsattes med universitetsrektor Hans Vogt

som ordförande. Den fick den delikata uppgiften att lägga fram förslag som skulle kunna undanröja mesta möjliga av anledningarna till den kraftödande striden och samla alla parter kring arbetet för att odla och värna det norska språket. I verkligheten betydde detta steg ett erkännande av det faktum att hela den s k "samnorskpolitiken" — strävandena att skapa ett gemensamt språk av riksmål och nynorsk — hade slagit fel. Styrkeförhållandet mellan de två språkgrupperna håller dessutom på att förskjutas så starkt att en justering av den statliga språkpolitiken kan förefalla nödvändig också av den anledningen. Nynorskan tappar ständigt terräng i skolorna och har en helt obetydlig press. Dess anhängare hyser inte längre någon förhoppning om att nynorska kan bli det enda språket i landet. I skrivande stund är det bara en tidsfråga innan Vogtkommitténs betänkande kommer, förmodligen med relativt långtgående förslag. Det kommer att bli spännande att följa den debatt, som då kommer att uppstå.

Väntad pornografisk våg

Pornografi har det däremot varit mindre tal om på sistone. Norge ligger alltså långt efter Sverige och Danmark när det gäller att ge ut s k "erotiskt realistiska" böcker — men många tecken tyder på att

i alla fall förlagens aptit håller på att vakna. Redan idag säljer norska bokhandlare litteratur som får Mykles omstridda roman att blekna bort som helt passé. Det har skett märkligt obeaktat — utan polisanmälningar eller pressdebatt. Men när störtfloden av pornografisk litteratur också når oss — och det lär vi knappast undgå — kan man nog räkna med debatt. Man får bara hoppas att den inte inspirerar till krav på censur och beslag. Erfarenheter visar ju att det är det säkraste medlet att öka upplagorna.

PAX förlag, som ett är mycket intelligent lett forum för vänster-socialism och politiskt grundad pacifism har redan förebådat en norsk pendant till svenskarnas "Kärlek" och danskarnas "Sänghästen". Detta förlag har tidigare — som ett pikant inslag i en eljest imponerande produktionslista — sört för att Ullerstams erotiska struntprat spritts till norsk publik. Karaktäristiskt nog väckte det reaktion från den mycket radikale föregångsmannen för sexuell upplysning i Norge, hälsovårdsdirektör Evang, och andra norska radikaler har uttalat sig lika kritiskt. Är det ett tecken på att den bölja vi kan vänta oss av erotisk litteratur kommer att få möta mer kritik och fler reservationer från traditionellt radikalt håll än den har gjort i Sverige och Danmark?